

Pražská operace Sovětské armády

Pražská operace je nedílnou a vrcholnou součástí rozsáhlého komplexu operací Sovětské armády v letech 1944–1945, jejichž cílem bylo osvobodit Československo od fašistických okupantů. Všechny tyto operace byly součástí osvobozenického poslání Sovětské armády, která v duchu proletářského internacionálního poskytl národům Evropy a Asie rozhodující pomoc v boji proti fašismu a imperialismu.

Osvobozenické poslání Sovětské armády v Československu bylo praktickou realizací závazků, které přijal Sovětský svaz uzavřením smlouvy o vzájemné pomoci, přátelství a poválečné spolupráci s Československem v prosinci 1943. Pražská operace, stejně jako kterákoliv jiná operace Sovětské armády na Slovensku a na Moravě, byla v naprostém souladu s životními zájmy obou našich národů. Tyto operace vyplývaly nejen z nutnosti porazit německou fašistickou armádu a její spojence, ale byly i konkrétní odpovědí na žádost politických představitelů českého a slovenského odboje. Obdobně jako slovenský lid žádal o pomoc Sovětský svaz v době Slovenského národního povstání, žádal a očekával pomoc Sovětské armády také český lid za Květnového povstání.

Národně osvobozenický program KSČ, jak jej formuloval Klement Gottwald již v červenci 1941, vycházel z předpokladu, že Sovětský svaz hájí proti fašistickým agresorům nejen socialismus a svobodu vlastního lidu, ale že bojuje i za svobodu

ostatních národů zotročených fašismem.¹⁾ KSČ usilovala proto o nejužší spolupráci se Sovětským svazem. Tato linie KSČ v odboji se stala i ústředním motivem bojového bratrství vojáků 1. československého armádního sboru v SSSR se sovětskými vojáky. Pravda komunistů, že bez pomoci Sovětského svazu nebude svobody Československa, se ověřila za Slovenského národního povstání. Zaslouhou komunistů staly se principy spojenectví se Sovětským svazem součástí Košického vládního programu. Výzvy revolučního pražského rozhlasu v noci z 5. na 6. května o pomoc Sovětské armády byly pak shrnutím historické zkušenosti všech důsledných antifašistů, že Sovětská armáda je rozhodující silou, která určí výsledky zápasu s fašismem.

Naléhavá potřeba bezprostřední pomoci Sovětské armády proti fašistickým zločinům byla faktorem, který urychlil zahájení pražské operace. Podle plánu útoku 1. ukrajinského frontu, schváleno hlavním stanem sovětského velení, měla být operace zahájena 7. května 1945. Tankové divize měly proniknout do hlavního města šestý den operace, tj. 12. května.²⁾

¹⁾ Srovnaj projev Kl. Gottwalda u příležitosti podepsání československo-sovětské smlouvy dne 18. července 1941 o vytvoření čs. vojenských jednotek v SSSR. Kl. Gottwald, Spisy, sv. IX, Praha 1954, str. 41.

²⁾ Za osvobození Čechoslovákii, Moskva 1965, str. 232. Též memoáry I. S. Koněva, Čtyřicátý pátý, Praha 1970.

Příjem hlášení o výzvě pražského rozhlasu o pomoc vedl však k rozhodnutí zahájit urychleně útok hlavním úderným uskupením 6. května ve 14 hod. [moskevského času]. Průzkumné oddáry zahájily činnost již v ranních hodinách a čela rychlých skupin dosáhla Prahy kolem čtvrté hodiny ráno 9. května. Nikoliv tedy šestý, ale již čtvrtý den operace byl úkol osvobodit Prahu splněn.

Úsilí sovětských vojáků, štábů a velitelů všech stupňů poskytnout co nejrychleji pomoc bojující Praze vyplývalo z bratrských vztahů sovětského lidu k Československu. Překvapivý úder a vysoké tempo útoku mohla však sovětská vojska dosáhnout jedině proto, že ještě před vypuknutím povstání byly vytvořeny příznivé předpoklady pro tuto operaci a byly skutečně nezbytné přípravy, které zabezpečily její maximální efektivnost.

Bezprostřední přípravy k zahájení pražské operace byly zahájeny po vydání směrnic hlavního stanu velitelů 1. ukrajinského frontu (1. května v 01.30 hod.) a velitelů 2. ukrajinského frontu (2. května v 19.40 hod.). Vzhledem k tomu, že definitivní forma plánu pražské operace byla formulována, jak dosvědčuje generál Štemenko, v noci na 4. května,³⁾ musely sovětské štáby a vojska splnit v krátkém přípravném období velmi náročné úkoly. V rámci 1. ukrajinského frontu to byl přesun vojsk z Berlína do prostoru sz. od Drážďan. Na vzdálenost 100–200 km se přesunovaly svazky 3. a 4. gardové tankové armády, čtyři všeobecné armády, mechanizovaný a jezdecký sbor, dělostřelecký sbor pro průlom a řada jiných speciálních útvarů. Také u 2. ukrajinského frontu bylo nutné v necelých pěti dnech přeskupit sovětská a rumunská vojska na střední a jižní Moravě, soustředit v nových prostorech 6. gardovou tankovou armádu a 1. gardovou jezdecko-mechanizovanou skupinu a zajistit zasazení nově přidělené 9. armády do prvního sledu frontu.

Zvládnutí náročných úkolů při střídání a přeskupení vojsk (uvolněná pásma v Berlíně přejímal 1. běloruský front) svědčí o vysokém stupni sovětského vojenského umění v závěrečné fázi války. I za podmínek blížícího se zhroucení fašistického Německa bylo přeskupení vojsk uskutečněno převážně v noci, aby bylo zajištěno překvapení nepřitele. Prostory soustředění vojsk musely být zajištěny nepřetržitou činností letectva.

Z historického faktu, že sovětské velení bylo s to v relativně krátkém přípravném

období (3–5 dnů) zpracovat detailně plán pražské operace a vytvořit silná úderná uskupení, vyvozovali nositelé antisovětských názorů nesprávné závěry, jejich cílem bylo snížit význam pražské operace a zásluhy Sovětské armády o osvobození Československa.

Toto snižování významu pražské operace a bojového hrdinství sovětských vojáků je v příkrém rozporu s historickými fakty. Pražskou operaci nemůžeme totiž odtrhnout od předcházejícího postupného osvobozování Slovenska a východní Moravy; nemůžeme ji oddělit ani od souvislosti s berlínskou a vídeňskou operací. Stejně tak nemůžeme oddělit pražskou operaci od širších mezinárodně politických vztahů na sklonku druhé světové války.

Velení Sovětské armády se nezabývalo otázkou osvobození Prahy a západní části Československa teprve v květnu 1945, ale mnohem dříve. Otázku osvobození Prahy sovětská strana nikdy neposuzovala izolovaně, ale vždy se zřetelem k celkové situaci na frontě. Zámysl velení Sovětské armády proto můžeme sledovat již v úvahách spojených se zpracováním plánu tažení v roce 1945, který začal vznikat koncem října a v listopadu 1944.

Tento všeobecný zámysl sovětské velení postupně precizovalo a korigovalo s přihlédnutím ke skutečnému vývoji situace na evropském válečném

Nové pojetí plánu berlínské operace, k němuž se dopravovalo sovětské hlavní velení v březnu 1945, vytvářelo i nové předpoklady pro osvobození Prahy. Rozsáhlé materiálně technické zabezpečení vojsk 1. běloruského a 1. ukrajinského frontu, jimž byl svěřen úkol porazit nepřátelské uskupení ve středním Německu a dobyt Berlín, vytvářelo i nové podmínky pro rychlý útok na Prahu.

Tyto skutečnosti nemění nic na historickém faktu, že mezitím pokračovalo soustavné bojové úsilí sovětských vojsk za osvobození Československa. Byl to především lednový útok vojsk 4. ukrajinského frontu v západokarpatském prostoru, který vytvořil podmínky pro útok na Ostravu s perspektivou dalšího postupu na pražském směru. Když 17. února 1945 schvalovalo sovětské hlavní vedení první verzi útoku na ostravském směru, uváděla se kromě Ostravy jako operační cíl také Praha a břehy Vltavy.⁴⁾ K útoku 4. ukrajinského frontu se tehdy přimykala útok vojsk právě hřídla 2. ukrajinského frontu při očisťování středního Slovenska a od 26. března

³⁾ Vojenno-istoričeskij žurnal 1971, č. 5, str. 85.

⁴⁾ Osudové bitvy. Praha 1970. — A. I. Jeremenko, Osvobození Ostravy, str. 297.

jako jeho nový úder na bratislavsko-brněnském a vídeňském směru.⁵⁾

Stručná rekapitulace těchto historických faktů o osvobození Československa dokazuje neudržitelnost antisovětských názorů, podle nichž se o osvobození Prahy začalo uvažovat teprve na sklonku dubna 1945, když se objevily první návrhy západních spojenců o posunutí styčné linie mezi Sovětskou a americkou armádou v Československu na řeku Vltava. Naopak. Velení Sovětské armády se dávno před tím zabývalo otázkou osvobození Prahy, jak to vyplývalo z internacionálního osvobozenec-kého posláni Sovětské armády a ze závazků čs. — sovětské smlouvy z roku 1943.

Při zpracování konečné formy plánu pražské operace bralo sovětské hlavní velení v úvahu též otázky mezinárodní politické povahy. Sovětské vládě a velení armády neunikly snahy nacistických prominentů Ribbentropa, Himmlera, Goeringa aj. rozbít protihitlerovskou koalici uzavřením separátního příměří se západními velmocemi. Nacisté si tak chtěli vytvořit lepší podmínky pro pokračování ve válce proti Sovětskému svazu. Na podkladě rozboru informací o rozhovorech generála SS Wolfa s americkým státníkem Allanem Dullem (8. a 19. března 1945) ve Švýcarsku dospělo sovětské velení k závěru, že nacisté budou hledat za každou cenu možnost úniku před úplnou porážkou a pokusí se bránit na těžko průchodných směrech v blízkosti jižních a jihozápadních prostorů Německa.

Je jasné, že takový odpor mohla fašistická armáda po pádu Berlína organizovat v rakouských Alpách a v Bavorsku. V českých zemích mohla vést zdlouhavý ústupový boj. Nasvědčoval tomu houževnatý odpor nepříteli na severní Moravě po dobytí Opavy a Ostravy. Partyzáni a jiné zpravodajské složky hlásili v dubnu sovětskému velení, že nacisté přesunují do Čech různá týlová zařízení, budují záložní sklady, palebná postavení a velitelská stanoviště. V operačně výhodných prostorech (Mladoboleslavsko, Sedlčansko) byly soustřeďovány zálohy wehrmachtu. Nepřátelské velení se připravovalo k obraně předmostí na Labi a na Vltavě.⁶⁾ Plán obrany Prahy byl zpracován jak pro variantu vnitřních nepokojů, tak proti možnému útoku Sovětské armády od východu.⁷⁾ Ještě ve dnech povstání v Praze odhaloval náčelník nepřátel-

ské skupiny armád Mitte generál von Natzmer, že v regulérním ústupovém boji bude možné pokračovat alespoň 14 dnů (až do organizovaného stažení všech vojsk do amerického pásma).

Nebezpečí vyplývající z těchto nepřátelských kalkulací nebylo možné podceňovat vzhledem k tendencím některých představitelů západních velmocí, kteří začali otevřeně vystupovat se svými antisovětskými záměry. Britský ministerský předseda W. Churchill vydal právě v těchto dnech maršálu Montgomerymu směrnicí, která zdůrazňovala: „Pečlivě sbírat a uskláňovat německé zbraně, aby bylo snazší rozdat je německým vojákům, s nimiž bychom museli spolupracovat, kdyby sovětský útok pokračoval.“⁸⁾

Duch smířlivého postoje vůči poraženému Německu, jehož podstatou byl antisovětiismus, dobře pochopila nová německá vláda admirála Dönitze. Až do podepsání předběžného protokolu o kapitulaci 7. května v Reměch nevzdávali se nacisté naděje na rozloučení protiněmecké koalice. Němečtí vyjednavací využili smířlivosti na straně západních velmocí a prosadili ještě 7. května lhůtu 36 hodin do bezpodmínečné kapitulace. Oficiálně měla sloužit k dodání rozkazů o kapitulaci. Ve skutečnosti však posloužila k pokusu o záchranu německé armády.

Plán osvobození Prahy předešel těmto záměrům především správnou volbou směru hlavního úderu v pásmu 1. ukrajinského frontu. Rozhodující úder byl veden přes Krušné hory do týlu nacistických vojsk a přetáhl jejich ústupové cesty na západ.

Nejen však záměry nepříteli bylo nutné brát v úvahu při dotváření konečné formy plánu pražské operace. Pozornost musela být věnována též postojům západních spojenců k otázkám poválečného uspořádání Evropy.

Z oficiálních styků se západními spojenci a na podkladě informací z jiných zdrojů bylo možné dedukovat, že na Západě jsou stále silnější tendence ovlivnit poválečný vývoj v Československu, zabránit zde rozvoji národní a demokratické revoluce. Mělo se tak stát posunutím čáry styků co nejdále na západ. Smysl těchto záměrů přesně vyjádřil W. Churchill ve svém dopise americkému prezidentu H. Trumanovi 30. dubna 1945 slovy: „Nelze pochybovat, že osvobodí-li Vaše vojska Prahu a co možná největší část území západního Československa, může to zcela změnit pováleč-

⁵⁾ Osvoboždění jugovostočnoj i centralnoj jevropy vojskami 2-go i 3-go ukrajinských frontov 1944—1945. Moskva 1970, str. 526 a n.

⁶⁾ Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, Frankfurt a. Main 1961, sv. IV., str. 1440 a n.

⁷⁾ Vojenský historický archiv, Pražské povstání 17—21.

⁸⁾ Citováno podle publikace: A. A. Grečko. Osvobození Československa, Praha HPS-MNO 1970, str. 42.

Rozmach pražské operace

Front	Trvání dnů	Hloubka postupu v km	Šířka fronty km	Pásmo útoku na		Průměrné denní tempo útoku vojsk		Trvání děl. přípravy
				hlav. směru	pomoc	střel.	tank. a RS	
1. ukrajinský	6	60—200	520	50	40	20—30	50—60	32 min.
4. ukrajinský	6	50—150	220	—	—	10—30	40—50	—
2. ukrajinský	5	40—180	260	32	18	20—30	50—60	30 min.

Poznámka: 4. ukrajinský front útočil v celém pásmu, rychlé skupiny 38. a 60. armády postoupily za šest dnů do hloubky 180—200 km.

nou situaci v Československu a navíc to může mít velký vliv na sousední země.⁹⁾

Zcela průkazně vyplývaly podobné zámeny ze sdělení vrchního velitele spojeneckých ozbrojených sil generála D. Eisenhowera sovětskému velení 4. května. Eisenhower informoval náčelníka generálního štábu Sovětské armády, že v Československu budou americké jednotky postupovat až na levý břeh Vltavy a Labe. To bylo v příkrém rozporu s předem dojednanou čarou styku Karlovy Vary, Plzeň, České Budějovice. Proto generál A. I. Antonov ve své odpovědi Eisenhowerovi 5. května sdělil, že sovětské velení se rozhodně staví proti takovému postupu amerických vojsk. Zdůvodnil to tím, že sovětské velení již samo vytvořilo odpovídající uskupení vojsk a přistupuje k zahájení operace.¹⁰⁾ 5. května byla již sovětská vojska hlavního úderného uskupení v bojové pohotovosti.

Sovětské hlavní velení zvolilo v pražské operaci neefektivnější formu útoku proti nepřátelské skupině armád Mitte, která měla tehdy přes 70 divizí; to bylo asi 900 000 nepřátelských vojáků. Bylo využito hlubokého obchvatu skupiny armád Mitte vojsky 1. ukrajinského frontu ze severu a vojsky 2. ukrajinského frontu z jihovýchodu. Proto byla zvolena forma mohutné obkličovací operace na frontě v délce 1000 kilometrů. (Rozmach pražské operace charakterizují statistické údaje v tabulkách 1, 2).

Nejsilnější úder měla vést vojska pravého křídla 1. ukrajinského frontu maršála

I. S. Koněva z prostoru sz. Drážďan přes Krušné hory na Prahu. Z prostoru j. Brna měla vést sbíhavý úder vojska 2. ukrajinského frontu maršála R. J. Malinovského. Obkličené nepřátelské uskupení mělo být současně rozděleno úderem 4. ukrajinského frontu generála armády A. I. Jeremenka a údery vnitřních křidel 1. a 2. ukrajinského frontu. Část sil těchto frontů měla proniknout do západních a jižních Čech na čáru styku s americkou armádou. Jejich bojovou činností měla být vytvořena vnější fronta obkličení.

Podle rozhodnutí velitele 1. ukrajinského frontu byla v jeho pásmu organizována tři útočná uskupení.¹¹⁾

Hlavní úder vedl front z prostoru Riesa na úseku 50 km silami tří vševojskových armád (3., 5. gardová a 13. armáda), dvou tankových armád (3. a 4. gardová), dvou samostatných tankových sborů a pěti dělostřeleckých divizí. Tento úder znamenal, že vojska dosáhnou Prahy nejkratším směrem a že nepřítel ztratí ústupové cesty na západ.

Druhý úder vedl 1. ukrajinský front z prostoru sz. Görlitz na úseku 28 km silami dvou vševojskových armád (28. a 52.), jednoho mechanizovaného sboru a jedné dělostřelecké divize ve směru Görlitz, Mladá Boleslav.

Třetí úder k obejití Dresden z jihovýchodu vedla ve směru Pirna, Mělník polská 2. armáda a 1. tankový sbor.

Operační sestava frontu byla učištěna do jednoho sledu. V záloze velitele frontu byl jeden jezdecký sbor. Tankové armády měly útočit společně se vševojskovými armádami. 3. gardová tanková armáda gene-

⁹⁾ Podrobněji G. A. Děborin, Druhá světová válka, Praha 1960, str. 383.

¹⁰⁾ O této problematice podrobněji pojednává sovětský historik V. A. Morozov v připravované sovětsko-československé publikaci k 30. výročí osvobození. — Srovnaj též Historie a vojenství 1973, č. 1, str. 119.

¹¹⁾ I. S. Koněv, Čtyřicátý pátý. — Vojenno-istoričeskij žurnal 1970, č. 5, str. 117—121.

Tabulka 2

Poměr sil a prostředků na pražském směru dne 5. května 1945

Druh	Sovětská a spojenecká vojska v sestavě Sovětské armády	Německofašistická vojska	Poměr sil
Divize (kalkulačně)	177,5	71,5	2,4:1
Lidi (v tisících)	2 028	900	2,2:1
Děla a minomety (bez minometů 50 mm)	29 496	9 700	3:1
Tanky a samohybná děla (útočná děla)	1 808	1 900	1:1
Bojové letouny	3 014	1 000	3:1

Poznámka: průměrný stav střelecké divize 3500, střelecké brigády 1500 osob,

- bojové jednotky Sovětské armády měly v pražské operaci 1 196 390 osob
- ostatní jednotky sovětské armády 574 247 osob
- československé jednotky 48 400 osob
- polské jednotky 69 522 osob
- rumunské jednotky 139 495 osob

rála Rybalka měla proniknout do Prahy ze severu a severovýchodu, 4. tanková armáda generála Leljušenka měla obejít Prahu ze západu a jihozápadu a odtud proniknout do města. Leteckou podporu útoku zajišťovala 8. letecká armáda.

Velitel 2. ukrajinského frontu zasadil na směru hlavního úderu tři vševojskové armády (7. a 9. gardové, 53.). 6. gardová tanková armáda generála Kravčenko měla rozvíjet útok v pásmu 7. gardové armády, 1. gardová jezdecko-mechanizovaná skupina generála Plijeve v pásmu 53. armády.

Levé křídlo hlavního úderného uskupení zabezpečovala v pásmu moravsko-rakouských harnic 46. armáda; pravé křídlo kryla část sil 53. armády a 1. rumunská armáda. Na olomouckém směru pokračovala v útoku vojska 40. armády a 4. rumunské armády. Bojovou činnost 2. ukrajinského frontu zabezpečovala 5. letecká armáda v součinnosti s částí sil 17. letecké armády 3. ukrajinského frontu.

Hlavní úsilí 4. ukrajinského frontu (60., 38., 1. gardová a 18. armáda společně s 1. čs. armádním sborem v SSSR) bylo podle plánu operace zpočátku soustředěno ke zničení olomouckého uskupení nepřítel. Pak měla i tato vojska postupovat na Prahu. K tomu účelu byla vytvořena z části sil 60. armády frontová rychlá skupina v se-

stavě: 302. střelecké divize, 100. tanková brigáda, 65. motostřelecká brigáda a dva rotitankové pluky. Také velitel 38. armády organizoval rychlou skupinu v sestavě: 70. gardová střelecká divize, 42. tanková brigáda a jednotky 1. československé tankové brigády.¹²⁾ Pěší brigády 1. československého armádního sboru pokračovaly v útoku na levém křídle 18. armády na směru Vsetín, Bystřice pod Hostýnem, Prostějov. V rámci 8. letecké armády se měla bojů na olomoucko-pražském směru zúčastnit také 1. čs. letecká smíšená divize.

Několik málo dnů před zahájením pražské operace bylo vyplněno nejen materiálně technickým zabezpečováním vojsk, ale také cílevědomou stranickopolitickou činností. Politická příprava byla vedena v duchu proletářského internacionalismu pod heslem „Vpřed, za Prahu! Dokončeme porážku nepřítel!“ Mocným impulsem pro vojáky i velitele byly výzvy pražského rozhlasu, které zachytili sovětští radisté. Bojový elán vojsk podněcovali velitelé všech stupňů. Typická je v tomto směru výzva maršála Koněva, který apeloval na podřízená vojska slovy „Nažimajte vo vsju“.

Ve 14 hodin 6. května 1945 přešly po silné dělostřelecké přípravě do útoku hlav-

¹²⁾ K. S. Moskalenko, Na jugozapadnom napravleniji, Moskva 1972, str. 604.

ní síly 1. ukrajinského frontu (13. a 3. gardová armáda a 3. a 4. gardová tanková armáda). Ve 20.00 hod. zahájila útok také 5. gardová armáda.

Fašisté kladli před Dresden zoufale tvrdý odpor. Do konce dne byla ale nepřátelská obrana na několika úsecích prolomena. Největšího úspěchu dosáhla 13. armáda a 4. gardová tanková armáda. Jejich vojska pronikla do hloubky 23 km.

Úspěšný útok hlavního úderného uskupení 1. ukrajinského frontu sz. Dresden zmařil poslední plány nepřátelského velení o vyproštění obklíčených vojsk ve Wroclawu. V 18.00 hod. 6. května kapitulovala posádka dlouho obklíčeného města (40 000 vojáků). Také tento úspěch byl součástí pražské operace.

Dne 7. května pokračoval útok 1. ukrajinského frontu. Svazky tankových armád předešly střelecké útvary, ničily nepřátelské zátaras a velkou rychlostí pronikaly do Krušných hor. Koncem dne dosáhly předsunutých útvarů tankových armád jejich severních svahů. Rychlý postup předsunutých odřadů zabránil nepříteli zaujmout organizovanou obranu v opevněných postaveních na německo-československé hranici a připravit krušnohorské průsmyky k obraně. Nepřátelské protizteče se mijely účinkem. Předvídatost sovětského hlavního velení při přípravě překvapivého úderu právě na tomto směru přinášela pozitivní výsledky. Vojska 1. ukrajinského frontu postoupila o dalších 45 km blíže k Praze.

Tentýž den zahájily také útok armády středu a levého křídla 1. ukrajinského frontu. Rozpoutaly se boje o Dresden a polský tankový sbor pronikl do Bautzen.

V ranních hodinách 7. května přešla po půlhodinové dělostřelecké přípravě do útoku také vojska dvou sborů 7. gardové armády v úseku jižně od Pohořelice u Brna. Ostatní vojska 2. ukrajinského frontu ještě dokončovala střídání a soustřeďování. V součinnosti s letectvem prolomily divize 7. gardové armády nepřátelskou obranu v šířce 25 km a do konce dne postoupily o 12 km.

Vojska 4. ukrajinského frontu zahájily 7. května boj na bližších přístupech k důležitým dopravním uzelům Olomouci a Přerovu. Velení nepřátelské 1. tankové armády se snažilo zabránit uzavření úzkého koridoru mezi Olomoucí a Prostějovem. Pod ochranou zadních vojáků pokoušeli se fašisté stáhnout rozbité jednotky na západ. Vzhledem k rychlému postupu 1. ukrajinského frontu na sever od Prahy to byl pokus na-prosto bezvýhodný.

Dne 8. května pokračovala sovětská vojska v útoku na celé frontě od Dresden až k Dunaji.

Vojska pravého křídla 1. ukrajinského frontu osvobodila Dresden a plně ovládla všechny přechody přes Krušné hory. Sovětské tanky překračovaly Krušné hory v pásmu od Ústí n. Labem až po Vejprty. Jeden z nejdůležitějších přechodů byl u Cínovce. Průzkumná jednotka předsunutého odřadu 4. tankové armády tam zničila nepřátelské palebné ohnisko. V boji padli na severočeském území první rudoarmejci. Čelní tankové jednotky rychle obcházely v prostoru Cínovce zaminované a zatarasné úseky komunikací. S cílem proniknout co nejrychleji do Teplic razili si tankisté cestu lesním porostem. Překážkou postupu byla měkká rašelínová půda, do které se bořily pásy tanků. Po úzké cestě byl skutečně boční manévř od Cínovce směrem na západ k Mikulovu, přičemž byl likvidován odpor jednotky vojskusturma. Jiná tanková jednotka uskutečnila obchvat nepřátelských odporů před Teplicemi tím, že projela železničním tunelem z Moldavy do Nového Města a dále po úzkém železničním mostě mezi Novým Městem a Mikulovem.

Přešle bylo nutné uskutečnit v pásmu pohraničních horských přechodů mnoho směrych manévřů, splnili sovětské tankisté úspěšně své bojové úkoly. Zásahu na tom mají také velitelé předsunutých tankových odřadů 3. a 4. tankové armády generálové Ziberov a Bělov, kteří postupovali v sestavě odřadů. 5. gardový sbor generála I. P. Jermakova zničil za svého postupu na jih přehající štáb Schörnerovy skupiny armád Mitte a zasloužil se tak mimořádně o rozložení dalšího organizovaného útupu nepřítel.

Záslouhou hrdinného úsilí tankistů, ženistů a střeleckých jednotek ocitly se Krušné hory 9. května pevně v rukou osvobozených vojsk. Zdlouhavé boje o horské přechody, jak tomu bylo v Karpatech, se zde neopakovaly. Po osvobození Teplic, Litvínova, Mostu, Bíliny a jiných severočeských měst pronikaly tankové jednotky nezadržitelně ku Praze. Předsunutý odřad 4. gardové tankové armády dosáhl ještě 8. května Libčevsi a Želkovic u Loun. U Chlumčan j. od Loun rozbili tankisté plukovníka Korotějeva nepřátelský proud, který se pokoušel uniknout na západ.

Předsunutý odřad 3. tankové armády zničil j. od Teplic týlové jednotky nepřátelské 17. protiletadlové divize a 21. tankové divize. Další odpor nepřítel likvidovaly tyto jednotky v prostoru Straškova, kde v součinnosti se sovětským letectvem zničily na sto nepřátelských nákladních automobilů, 21 tanků a 17 protiletadlových děl. Jiná nepřátelská jednotka, která se v noci z 8. na 9. května pokoušela uprchnout

nout z Mělníka ke Slanému, byla rozbita v prostoru křižovatky za Novou Vsí u Veltrus.

Dne 8. května se úspěšně rozvíjel také útok 4. ukrajinského frontu. Po pouličních bojích vojska frontu osvobodila Olomouc a vyšla na čáru Zábřeh, Olomouc, z. od Tovačova. Rychlé skupiny 60. a 38. armády pronikaly energicky ku Praze. U Litovle likvidovaly jeden z posledních odporů nepřátelských jednotek.

Ráno 8. května byla v pásmu 2. ukrajinského frontu zasazena do boje 6. gardová tanková armáda. Do konce dne postoupila přes 50 km a dosáhla přístupů k Jihlavě. Ostatní armády 2. ukrajinského frontu pokračovaly v pronásledování ustupujícího nepřítele na západ a severozápad.

Vynikající pomoc útočícím sovětským vojskům poskytovalo sovětské letectvo. Od 6. do 8. května uskutečnilo na pražském směru 7600 bojových vzletů. Činnost letectva se soustředila především na průzkum a ničení ustupujících nepřátelských proudů. K poslednímu vzdušnému boji s nepřátelským letounem typu Heinkel-111 došlo 8. května v prostoru Budyně nad Ohří.¹³⁾

Za pronásledování ustupujících fašistů pocítovali sovětské vojáky všude pomoc partyzánů a jejich pomocníků. V pamětech účastníků pražské operace nacházíme nespočetné údaje, že čeští dobrovolníci provázeli sovětské jednotky jako průvodci a pomáhali rudoarmejcům zajišťovat rozptýlené nepřátelské skupiny.

V noci z 8. na 9. května byla podepsána bezpodmínečná kapitulace Německa. Všichni na nepřátelská vojska měla o půlnoci zastavit palbu a veškeré přesuny. Jednotky skupiny armád Mitte se ale na pokyn svého velitele generála polního maršála F. Schörnera pokoušely za každou cenu probít na západ do amerického pásma. Ani odchod nepřátelských jednotek a útek nacistických úředníků s rodinami odpoledne 8. května z Prahy nebyl úplný, jak to stanovila dohoda uzavřená s Českou národní radou. Bylo zjištěno, že nacisté připravovali v Praze na dny 9. a 10. května rozsáhlé ničení komunikačních i kulturně historických objektů.

Za tohoto chaotického rozkladu nepřátelské armády, poznamenaného ale fašistickou ničivostí, pronikaly v noci z 8. na 9. května ku Praze osvobozené jednotky ze severu, východu i jihovýchodu. Již kolem 4 hod. ráno 9. května pronikly od Slaného přes Dejvice čelní jednotky 4. gardové tankové armády. Od Veltrus přes Ko-

bylisy pronikly do centra Prahy jednotky 3. gardové tankové armády. Za bojů o vyčištění pražských ulic a parků padlo hrdinou smrtí téměř pět set sovětských vojáků. Celkem padlo v pražské operaci u všech frontů přes 8000 rudoarmejců; 28 000 vojáků bylo raněno.¹⁴⁾

Během dopoledne 10. května dosáhly Prahy také rychlé skupiny a předsunuté odřady 4. ukrajinského frontu. Rychlá skupina 38. armády, v jejímž svazku byli českoslovenští tankisté, dorazila na Hradčany v 10.30 hod. V odpoledních a nočních hodinách 9. května pronikly do Prahy od jihovýchodu tankové a motostřelecké jednotky 6. gardové tankové armády 2. ukrajinského frontu.

Obklíčovací kruh kolem nacistických vojsk v pražském prostoru byl definitivně uzavřen. Nepřetržitým postupem vojsk vnitřních křídel 1. a 2. ukrajinského frontu a svazků 4. ukrajinského frontu bylo obklíčeno nepřátelské uskupení 10.—11. května rozděleno na části. Izolované nepřátelské skupiny, jež nemohly uniknout na západ, začaly se vzdávat do zajetí. Celkem bylo v průběhu pražské operace zajato na 860 000 nepřátelských vojáků a ukořistěno velké množství bojové techniky a materiálu.

Současně s likvidací obklíččeného nepřítele pronikla část vojsk 1. a 2. ukrajinského frontu na západ od Labe a Vltavy a navazovala kontakt s americkou armádou na stanovené čáře Chemnitz (dnes Karl Marx-Stadt), Sokolov, Mariánské Lázně, Rokycany, Nepomuk, Písek, Volyně, Prachatic, Český Krumlov, Vyšší Brod, Velešín, Linz.

Na paměť vítězství Sovětské armády v pražské operaci zřídilo předsednictvo Nejvyššího sovětu SSSR medaili „Za osvobození Prahy“, která zdobí hruď tisíců sovětských vojáků, veteránů Velké vlastenecké války. Ještě v den osvobození Prahy zaznělo v Moskvě 24 dělostřeleckých salv ze 324 děl. Četné svazky a útvary obdržely čestný název „Pražský“ a vysoká vyznamenání.

Lid Československa nejenže radostně vítal své osvoboditele 9. května 1945, ale po celá tři desetiletí s vděčností uznává historickou skutečnost, že to byla Sovětská armáda, která zachránila Prahu. Stále platný je odkaz 9. května. Jeho smysl vystihl v roce 1945 na manifestaci v Bratislavě s. Klement Gottwald slovy: „Nadlidské úsilí národů Sovětského svazu do bylo, které rozhodlo o porážce hitlerovského Německa. A Rudá armáda do bylo, která osvobo-

¹³⁾ Archiv ministerstva obrany SSSR, dokumenty 2. letecké armády, mikrofilm XIII, č. 254.

¹⁴⁾ Za Osvoboždění Čechoslovákii, str. 278.

dila Československou republiku od nacistické hrůzovlády. Jsme hrdi, že v této chvíli triumfu nad pangermánským imperialismem stojí naše republika jako věrný spojenc po boku vítězného Sovětského svazu a prohlašujeme, že tomuto bratrskému spojení i v budoucnosti věrní zůstaneme, aby se pro naši republiku již nikdy více nemohl opakovat rok 1938 a 1939“.

XIV. sjezd KSČ vysoce vyzvedl historický význam vítězství Sovětského svazu a zásluhy Sovětské armády o osvobození Československa. Ve zprávě, kterou přednesl na sjezdu soudruh Gustáv Husák, byla mj. zobecněna poučení z válečného období vývoje naší společnosti. „Z paměti našich pracujících nikdy nevymizí“, prohlásil s. G. Husák, „že naše národní a státní svoboda byla obnovena hrdinským zápasem Sovětské armády. Zkušenosti z předmnichovské republiky a zejména z těžkých let

1938—1945 vedly k hlubokému přesvědčení miliónů pracujících našich národů, že samostatnost Československého státu a národní existenci českého a slovenského národa může zaručit jen těsné spojení se Sovětským svazem. Tím se vytvořily i vnější podmínky pro vítězství národní a demokratické revoluce a její postupné přerůstání v revoluci socialistickou.“¹⁵⁾

Především v tomto smyslu chápeme i význam vrcholné operace při osvobození naší vlasti Sovětskou armádou. Ve složitých podmínkách závěru druhé světové války, kdy vstoupilo do popředí třídní rozdělení světových sil, zabezpečila Sovětská armáda v duchu proletářského internacionalismu plnou svobodu a státní svrchovanost národů Československa.

Tento odkaz pražské operace Sovětské armády je i po třiceti letech stále živý a politicky trvale aktuální.

¹⁵⁾ Protokol XIV. sjezdu KSČ, Praha 1971, str. 23.